

Jordbiten

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Aktuell information från landsbygdsavdelningen Länsstyrelsen Västra Götaland

Nr 2 /2024

Tema

Risikanalyt

Tänk förebyggande

LAGOM TILL ATT våren är här för att stanna kommer årets andra nummer av Jordbiten. Temat vi valt, riskanalys, är ett aktuellt och väldigt viktigt tema ur många aspekter. Riskanalys är något alla kan och bör göra, oavsett om det är privat, för företaget, myndigheten eller en förening. Det handlar om att se över förutsättningar och identifiera hinder som skulle kunna uppstå på vägen mot målet. Att göra en välgrundad analys av risker och konsekvenser är grunden för att vara förberedd och här och nu kunna planera för bästa möjliga resultat på sikt.

En sorts riskanalys som blivit aktuell i vårt samhälle på sistone, i samband med krav på ökad beredskap, är kontinuitetsplaneringen. Det handlar om att tänka förebyggande, att förutse vad som skulle kunna hända och utifrån det ha en plan B. Kanske behöver du även en plan C för att klara olika typer av kriser och kunna fortsätta bedriva din verksamhet. På Länsstyrelsen arbetar vi, liksom andra myndigheter i Sverige, med att se över vår beredskap och kontinuitetsplanering. Hushållen i Sverige har också blivit uppmanade att se över sin planering och säkerställa att vi klarar oss ifall vi plötsligt inte har tillgång till elektricitet, mat eller andra förnödenheter.

Hur skulle ditt företag klara en kris? Finns det en plan B för hur ni ska klara olika störningar? I det här numret kan du läsa mer om hur du kan gå tillväga när du gör din plan.

Livsmedelsberedskapen är viktig för hela landet. Livsmedelsföretagens förmåga och möjlighet att fortsätta producera livsmedel, som kommer invånarna till godo, är avgörande. För det krävs livskraftiga livsmedelsföretag, men också en nationell beredskap kring hur vi kan hjälpas åt att hantera kriser. Nyligen presenterades utredningen om livsmedelsberedskap, som pågått sedan ett par år. Vi går igenom några av de möjligheter som framkom i utredningen, men också hinder som vi behöver lösa.

Som ett led i arbetet med att vara beredd på oförutsedda händelser pågår just nu ett arbete där vi på Länsstyrelsen tillsammans med LRF tittar på hur vi kan uppdatera och ha aktuella lägesbilder för primärproduktionen i länet. Detta för att kontinuerligt ha en gemensam bild av hur läget är och snabbt kunna se förändringar som kan leda till något större. Förhoppningsvis kan vi snabbare möta och sätta in åtgärder vid till exempel torka. En god dialog och koll på förutsättningarna är viktiga delar i vår samordnande roll och som beredskapsmyndighet. ●

Ingrid GuldbRAND

avdelningschef

Jordbitens redaktion

Agneta Olsson

Nina Goos

Erika Kvarnlöf

Informationsskrift från Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Utgivare

Länsstyrelsen Västra Götaland
Landsbyggsavdelningen

Postadress

403 40 Göteborg

Ansvarig utgivare

Ingrid GuldbRAND

Tryck

Taberg Media Group, Taberg, 2024

Papper

Arctic Volume White 100 g inlaga,
130 g omslag

Utgivningsplan 2024

Nr 1 – 15 februari

Nr 2 – 3 maj

Nr 3 – 12 september

Nr 4 – 5 december

Manusstopp fem veckor före utgivning

Du får den här tidningen eftersom du antingen sökt EU-stöd eller för att du har anmält intresse för att få aktuell information från landsbyggsavdelningen på Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Vill du prenumerera på Jordbiten, avsluta din prenumeration, ändra till digital prenumeration eller meddela adressändring? Skicka e-post till jordbiten.vastragotland@lansstyrelsen.se så ordnar vi det. Länsstyrelsen skyddar dina personuppgifter. Mer information på www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland, sök på personuppgifter.

Omslagsfoto: Jens Lindström

Foton till artiklarna är tagna av författarna om inget annat anges.

Tre råd kring ekonomisk riskhantering

▲ Vilka åtgärder är nödvändiga för att du som företagare ska må bra? Foto: Ida Edgren.

Jag skulle vilja ge ett något annorlunda, men grundläggande, perspektiv på riskhantering i lantbruksföretag. Efter många år som ekonomisk rådgivare till lantbruksföretagare skulle jag vilja påstå att den enskilt största faktorn som avgör hur framgångsrikt ditt företag blir är just du!

Det är du som företagare och dina förmågor som avgör hur bra du kommer att lyckas över tid. Du är din egen största möjlighet, men därmed också din största risk. Att fokusera på din hållbarhet kommer därför att bli avgörande.

Hållbarhet i tre delar

Ofta definierar vi hållbarhet som en kombination av tre faktorer: miljömässig hållbarhet, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet. Alla tre måste finnas för att det ska vara hållbart över tid. Som lantbruksföretagare finns det flera styrmedel som hjälper till med den miljömässiga hållbarheten, till exempel rådgivning och utbildningar, men också lagar och regler som styr mot biologisk hållbarhet. Däremot finns det ytterst lite i samhällets styrsystem som

främjar den sociala och ekonomiska hållbarheten hos lantbruksföretagaren. Att orka och hålla ut över tid är därför upp till dig som enskild företagare.

Prioritera tillsammans

Mitt första och enskilt viktigaste råd är därför att ta reda på vilka åtgärder som är nödvändiga för att få dig som företagare att må bra. Ta med dig dina nära och kära för att få till en plan med konkreta åtgärder som fungerar för just dig. Prioritera dessa åtgärder och de kostnader som det medför. Min bild är bland annat att lantbruksföretagare inte prioriterar att ta ledigt i tillräckligt stor utsträckning. Det riskerar den fysiska och psykiska återhämtning vi alla behöver, och kan leda till sämre beslut och sämre ork att genomföra det du har föresatt dig.

Ta hjälp för riskanalys

Mitt andra råd är att skaffa ett bra bollplank som kan hjälpa dig med din riskanalys i företaget. Tillsammans kan ni upprätta en plan för att hantera riskerna, steg för steg. Det kan till exempel vara en annan

företagare eller rådgivare som agerar bollplank. Huvudsaken är att det är någon du har förtroende för och som vågar utmana dina tankar och beteenden. Ta sedan in rätt kompetens beroende på typ av risk. Ofta blir ju både bank och försäkringsbolag involverade i något skede.

Vem skördar?

Det tredje och sista rådet är att arbeta aktivt för att bygga upp det egna kapitalet i ditt företag. Det skapar motståndskraft och handlingsutrymme. Det är till slut också det som avgör vem som skördar frukterna av ditt arbete, du själv eller banken?

Karin Lundqvist Öst
Enheten för
landsbygdsutveckling

Livsmedelsberedskap – vad står det i utredningen?

Nu är den klar – utredningen om livsmedelsberedskap, som den särskilda utredaren Ingrid Petersson har arbetat med på uppdrag av regeringen sedan våren 2022. Det som hon lyfter för lantbrukets del är vikten av att hålla produktionen igång. Att vi har tillgång till det vi behöver för att kunna fortsätta producera.

De stora delarna i utredningen gäller uppdrag till kommuner och myndigheter att se till att maten kommer till dem som ska äta den. Utredaren trycker även mycket på att höja beredskapen hos var och en, och hur vi kan anpassa konsumtionen i kristider.

Beredskapslagring

Ett förslag i utredningen är beredskapslager. Det gäller främst insatsvaror för att se till att vi kan hålla igång produktionen. Det är viktigt att det är insatsmedel som kan användas flexibelt, vilket gör att det mest troliga är att det blir insatsvaror för växtodlingen, som till exempel gödning, eftersom den är grunden även för djurhållningen. Växtodlingen är även mindre känslig för andra störningar, som till exempel elavbrott eller dåligt fungerande transporter. Utredningen berör även lagring av livsmedel, och då troligast spannmål. Jordbruksverket ska svara för beredskapslagringen, även om det i praktiken är privata aktörer som ska utföra den.

Investeringsstöd för lagring

Ett förslag är att utreda ett investeringsstöd för att kunna lagra mer på gården. Det handlar då om stöd till investeringar i byggnader och mark för att kunna lagra insatsvaror som är viktiga för produktionen. Kostnaden för det som ska lagras får företagen stå för och tanken är att

bygga lagren över tid. Fördelen är att lantbrukaren själv kan styra över de lager som finns på gårdsnivå. Detta är tänkt som ett komplement till beredskapslagringen.

Fossilfritt lantbruk minskar beroende

Svenskt lantbruk är beroende av insatsvaror. När det gäller insatsvaror lämnar utredningen tre förslag. De gäller drivmedel, mineralgödsel och reservdelar. Kan vi öka både produktion och användning av biodrivmedel blir vi mindre beroende av import av diesel. Även elektrifiering har samma effekt.

Regeringen bör underlätta omställningen till ett fossilfritt jordbruk, utan att det påverkar konkurrenskraften negativt.

Inhemsk tillverkning av mineralgödsel har varit ett hett ämne sedan Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina. Här finns idag många olika initiativ, men det finns även hinder. Det gäller miljö tillstånd, el och regelverk kring recirkulering av avfall. Vi behöver lösa hindren och skapa egen produktion av mineralgödsel, för utan gödning kommer skördarna att minska betydligt.

För tillgång på reservdelar hopas utredningen på möjligheten till så kallad additiv tillverkning, alltså 3D-utskrifter.

Kajsa Lycke
Enheten för
landsbygdsutveckling

▼ Investeringsstöd till lagringsplats för insatsmedel, till exempel gödning, är ett av förslagen i utredningen om livsmedelsberedskap.

Förbättra din kväve- och ogrässtrategi

▲ Mellangröda bestående av rajgräs och vitklöver insädd i höstvetete. Foto: Johan Jacobsson.

Du som odlar ekologiskt kan få kostnadsfria rådgivningsbesök om kvävestrategi och ogräs. Det kan hjälpa dig att minska beroendet av inköpta insatsmedel. På så sätt kan din produktion bli mer robust mot prissvängningar och brister på marknaden.

Med Greppa Näringens rådgivningsmodul *Kvävestrategi på gårdar med ekologisk produktion* går du ut i fält tillsammans med en rådgivare. Ni tittar då på ogrässituationen på gårdens skiften och diskuterar grödornas kväveutnyttjande. Du får också ett uppföljande besök, där du får hjälp att ta fram en åtgärdsplan.

Johan Jacobsson på Hushållnings-sällskapet Västra, är en av länets rådgivare som arbetar med denna rådgivning. Så här beskriver han de styrkor han ser:

– Att hålla kvar kvävet på gården är mer angeläget än någonsin. Exempelvis är det spännande och användbart att fördjupa sig i hur olika förfruktseffekter kan utnyttjas på bästa vis.

Både konkret och komplext

Denna rådgivning är mer konkret än många andra moduler inom Greppa Näringen. Vi går ut i fält och gör markeringar på en karta. Vi tar hänsyn till både kväveutnyttjande och ogräsreglering, vilket kan vara en svår kombination. Det är viktigt att försöka se helheten och de långa tidsperspektiven, utan att tappa den praktiska tillämpningen. Vi försöker sätta siffror på vad olika strategier kan ge. Utifrån det kommer vi fram till när det är tid att göra olika insatser, till exempel stubbearbetning.

Erfarenheter möter forskning

Att odla eget kväve med hjälp av klöver och andra baljväxter har alltid varit en stomme i den ekologiska produktionen. Nu börjar botten- och mellangrödor få mer spridning. Med rätt förutsättningar kan de bidra med mycket kväve, samtidigt som du håller ogräsen i schack. Rådgivningen kan bidra med att sprida kunskap från forskning och erfarenheter från andra lantbrukare.

Precisionsodling

Även den ekologiska odlingen kan använda styrfiler med data från markkarteringen. Om du har tillgång till exempelvis höns gödsel och biogödsel, kan styrfilen hjälpa dig att lägga mer höns gödsel där fosforförråden är små och mer biogödsel på övriga delar. På så vis kan du använda en kombination av organiska gödselmedel mer resurseffektivt. Även givan av kalimagnesia och liknande produkter kan du variera utifrån markens innehåll av kalium och magnesium.

Åsa Flodin
Enheten för
landsbygdsutveckling

Planera för sämre tider – en berikande utmaning

Vi pratar mer och mer om ökad beredskap i samhället. Hur bra beredskap har du och ditt företag? Kan du klara dig utan el eller vatten? Vad händer om kunderna inte kan betala digitalt? Vad händer när du behöver mjölka korna eller om varorna i frysen sakta tinar upp? Är du rustad för detta och har du en plan B, det vill säga kontinuitetsplanering?

Det är viktigt att du som primärproducent och livsmedelsföretagare är förberedd på olika störningar eller

kriser som kan påverka verksamheten. Att kontinuitetsplanera din verksamhet är ett sätt att tänka förebyggande. Det innebär att du har en plan för hur du ska kunna fortsätta producera livsmedel även när det uppstår störningar eller kriser. Detta oavsett typ eller omfattning.

Tar för givet

Majoriteten av dagens primärproducenter och livsmedelsföretagare är en del i ett större kretslopp. Ett kretslopp med insatsvaror som energi och

råvaror in och odlade eller förädlade produkter ut. För att allt ska rulla på som vanligt är leveranser in och ut från företaget nödvändigt. Under de senaste decennierna har vi tagit mycket för givet. Vatten i kranen, el i uttagen och mat i butikerna är bara några exempel.

Testa och öva

Det är viktigt att identifiera och förstå vilka svaga punkter som finns i verksamheten och att ta fram lösningar för att hantera dem. Det kan handla om att testa och öva olika scenarier för att vara beredd på olika typer av hot, som cyberhot, strömavbrott eller brist på vatten. Men det kan även handla om frånvaro i personalstyrkan. Vad gör du om en nyckelperson blir frånvarande under en längre tid? Många av oss har växt upp med brandövning i skolan, vi behöver tänka på samma sätt när det gäller andra oförutsedda händelser. Övning ger färdighet. I dessa tider bör vi titta över vår beredskap inför oväntade händelser. Att vara förberedd och informerad minskar sårbarheten.

Se över vad du behöver

Större företag kan ha mer resurser och personal för att hantera kriser, medan mindre företag kan behöva ta hänsyn till att de kanske är lite mer sårbara i vissa delar. Oavsett storlek på företaget är det viktigt att ha en plan B och att du ser över vad du behöver för att trots påverkan kunna fortsätta verksamheten, även i svåra situationer. Hos primärproducenter är djurens hälsa och välbefinnande extremt viktiga. Hur får djuren mat och vatten utan elförsörjning? Har du ett reservaggregat? Vet du i så fall hur det fungerar? Har du solceller och fungerar de utan övrig strömförsörjning? Är dieseltanken påfylld?

▼ Har du en plan för vad du gör om du inte har någon el och varorna i frysdiskens börjar tina?. Foto: Johanna Eriksson.

Har du vatten?

Förra året var det extra påtagligt med nederbördens påverkan. Säsongen inleddes med torra för att sedan övergå i regn och åter regn. Om det inte regnar, kan du då bevattna? Kan du samla in vatten, från nederbörd eller dränering, och bevattna med det? Hur är kvaliteten på vattnet? Är den tillräcklig för vall eller jordgubbar? Livsmedelsföretagare behöver fundera utifrån sitt perspektiv vad som krävs för att verksamheten ska fungera även vid påverkan eller kris?

Planera för beredskap

Om ditt företag hanterar eller tillverkar livsmedel som kräver kyl- eller frysförvaring, är det till exempel viktigt att ha tillgång till reservkraft för att undvika risken för svinn vid ett långvarigt strömbortfall. I annat fall kanske du har andra lösningar för att på ett snabbt och säkert sätt ändå kunna ta vara på livsmedlen?

Sälja eller förädla

Du kanske har bra kanaler för försäljning, eller förutsättningar för annan vidareförädling som till exempel rökning, saltning, torkning, att göra inläggningar eller annan tillredning? Gör gärna en lista på saker som du köper in till företaget, till exempel vad du säljer och vad du är beroende av under själva produktionen. Om du saknar något, vad kan du ersätta det med? Tänk utanför boxen.

Samarbeta för lösningar

Samarbeta gärna med andra företagare eller myndigheter för att tillsammans fundera på lösningar och alternativ. Det är en viktig del av beredskapsplaneringen. Det är även viktigt att se över vilken information som du behöver skydda mot till exempel cyberhot och att ha rutiner för att minska sårbarheter i verksamheten. Värt att ha med i sin plan är även ytterligare risker som kan komma i och med en ökad lagring av till exempel insatsvaror. Fundera över risker med en ökad lagerhållning av till exempel drivmedel. Hur kan du

▲ Vad kan du göra med råvarorna om dina ordinarie försäljningskanaler inte fungerar? Kan du till exempel konservera, torka eller musta dina äpplen? Foto: Johanna Eriksson.

skydda diesel och annan utrustning mot stöld?

ende av att kunna köpa och äta just det du bidrar med.

Ditt arbete är viktigt

För mer information och råd om hur du kan kontinuitetsplanera din verksamhet kan du vända dig till Livsmedelsverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) eller Jordbruksverket. Det är viktigt att du stärker din verksamhet och är förberedd på olika typer av kriser för att kunna fortsätta att producera livsmedel på ett säkert sätt.

För trots kriser och påverkan ska livsmedel som när konsumenterna alltid vara säkra oavsett kriser eller inte. Det du och ditt företag gör är viktigt! Inte bara för dig och din plånbok, utan även för Sveriges och världens befolkning, som är bero-

Johanna Eriksson
Enheten för
landsbygdsutveckling

Amanda Jemsund
Enheten för
landsbygdsutveckling

Seminarieövning om livsmedelsberedskap

I december 2023 genomförde Länsstyrelsen i Norrbotten i samarbete med Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) en seminarieövning om livsmedelsberedskap. Hela värdekedjan från primärproducent till detaljhandel medverkade. Syftet var att identifiera sårbarheter i livsmedelskedjan, föreslå lösningar samt att öka medvetenheten kring livsmedelsberedskap.

Seminarieriet var det första i sitt slag som genomförts på regional nivå och leddes av Matilda Olsson från FOI. Frågan om livsmedelsberedskap är mycket aktuell i Norrbotten, eftersom länet har en lång gräns mot öster och norra Skandinavien är mycket intressant ur försvarssynpunkt. Det säkerhetspolitiska läget i Europa är ansträngt. Dessutom är den regionala livsmedelsförsörjningen låg, endast 20-25 procent. Även om den skulle öka markant, så är länet mycket beroende av ”import” och transport av livsmedel till länet. Seminariets syfte var att öva, diskutera och identifiera sårbarheter, föreslå lösningar samt att öka medvetenheten kring livsmedelsberedskap.

Goda förutsättningar

Norrbotten har mycket goda förutsättningar för livsmedelsproduktion. Jordarna är bra och mycket är lämpligt för trädgårdsproduktion. Efter andra världskriget brukades över 80 000 hektar, som nu är nere i cirka 38 000 hektar. Vattentillgången är god och länet är stort, cirka 25 procent av Sveriges yta.

De ljusa sommarnätterna gör att växtlighet får en enorm tillväxt. Försök i södra Norrbotten via Hushållningssällskapet visar att om höstveten klarar vintern, vilket den verkar göra oftare och oftare, så kan skördarna bli 8-9 ton per hektar. Flera gånger har vetet klarat brödsäds kvaliteten. Ett vårsått korn kan vid goda betingelser avkasta cirka 3,5-4 ton per hektar. Klimatförändringarna går fortare i norra än i södra Sverige. Det gör att växtodlingssäsongen blir längre och på sikt kan vi introducera andra grödor här.

Gemensam analys

På seminarieövningen deltog lantbrukare, fiskare, livsmedelsindustri, grossister, dagligvaruhandel, militär, länsstyrelse, region och kommuner. Tillsammans fick de analysera om de saknade någon aktör i värdekedjan samt hur den geografiska fördelningen såg ut.

Beroende av el

Nästa steg var att diskutera bortfall av elförsörjning. Scenariot som vi diskuterade var 25, 50 eller 75 procent av ett dygn eller en vecka, men även längre tid som 30 respektive 90 dagar. Deltagarna fick beskriva sina behov, sårbarheter samt vilka konsekvenser som uppstår. Hur mycket av verksamheten som kan fungera beror mycket på vilken reservkraft som finns och hur länge bränslet räcker. Inom primärproduktionen drabbas djurproduktionen hårt. Nästan alla moment är beroende av fungerande elförsörjning. Givetvis kan viss typ av djurproduktion vara mindre sårbar, men genomgående är att ju mer intensiv produktion, desto mer sårbar.

Alternativa lösningar

Växtodlingen är mindre sårbar under odlingsssäsong om inte tillgången på drivmedel är begränsad. Men ska grödor hanteras, lagras, transporteras, sorteras, packas med mera är beroendet stort. Hur länge ska du förbereda dig på att en elförsörjning kan vara borta? Hur mycket diesel ska du ha lagrat för att kunna klara ett kritiskt skede? Tillsammans diskuterade vi även om det kan finnas alternativa lösningar och vilket inflytande årstiden eller tid på dygnet har.

Vem tar hand om råvaran?

Primärproduktionen är mycket beroende av att det finns fungerande aktörer i livsmedelsindustrin som kan ta hand om råvaran. Funkar inte det ledet så skapar det mycket stora problem. I vissa fall kan det lamslä verksamheter fort. Detaljhandeln och grossisterna kan få stora problem vid bortfall av elförsörjning. Dels gäller det att kunderna ska kunna handla, dels hantering av kylda och frysta varor.

Har du personal?

Seminarieriet diskuterade även personalbortfall. Vad gör du om du tappar 25, 50 eller 75 procent av personalen? På kort tid eller i flera månader? I primärproduktionen kan enstaka dagar fungera, men blir det längre tid så kan det bli problem. Det gäller även tidpunkt på året. Det kan gå att få tag på arbetskraft, men som saknar utbildning eller erfarenhet. Hur väl förberedda är företagen för att snabbt lära upp ny personal och få dem att fungera i verksamheten? Finns det rutin- och arbetsbeskriv-

▲ Matilda Olsson från FOI (Totalförsvarets forskningsinstitut) ledde seminariedagen i Norrbotten, här tillsammans med David Ström, Enheten för samhällsskydd. Seminariet var ett samarrangemang mellan Enheten för samhällsskydd och Landsbygdsenheten vid Länsstyrelsen i Norrbottens län.

ningar? Är de tillräckligt bra så arbetet kan bli väl utfört så snabbt och bra som möjligt?

Resan startar nu

Seminarieövningen var mycket nyttig för samtliga parter. Det fick alla att tänka till mer kring risker, sårbarheter, beroenden och konsekvenser. Det blev ganska snabbt diskussioner om hur vi skulle kunna lösa olika former av problem, men vi ser också att en lång tid av koncentration av värdekedjan har gjort oss mer sårbara. Förståelsen för utmaningar i värdekedjan ökade väsentligt och samtliga fick viktiga frågor att ta med sig tillbaka till sina företag. Ett förbättrat civilt försvar kräver en värdekedja för livsmedel som har förmåga att klara av ökad beredskap, och det tar tid. Men samtliga förstod att den resan startar nu.

Ove Karlsson
Länsstyrelsen i Norrbottens län

fakta

Olika nivåer av beredskap

En upptrappning sker gradvis och inleds med **höjd beredskap**. Regeringen kan besluta om höjd beredskap för att stärka Sveriges möjligheter att försvara sig. Det kan ske vid till exempel krig och konflikter i vårt närområde, eller om läget i omvärlden allvarligt påverkar vårt land eller hotar vår säkerhet och självständighet.

Nästa steg är **skärpt beredskap**, som införs när Sverige bedöms vara i krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser.

Högsta beredskap råder automatiskt om Sverige hamnar i krig. Om regeringen beslutar om högsta beredskap kan det också handla om att det råder krigsfara, alltså inte krig.

Spannmålshantering i ett förändrat klimat

Vädret vid skörd av spannmål kommer att förändras i takt med klimatförändringarna. Ett varmare klimat ger högre temperaturer vid inlagring av spannmål vilket kan ge ökad risk för fuktvandring och insekter.

2023 var ett besvärligt skördeår på många sätt. Lantmännen konstaterar att medelvattenhalten för skördeleverans till samtliga Lantmännens anläggningar i Sverige var 2,5 procentenheter högre för skörd 2023 jämfört med de tre föregående åren.

Förändrat skördeväder

Observationer från SMHI talar för att vi kommer att få se fler liknande skördeår framöver. Antalet dagar med nederbörd under augusti månad har för mätstationen i Skara ökat från i medeltal 12 dagar i början av 1970-talet till i medeltal 18 under inledningen av 2020-talet. Månadsmedelnederbörden för mätstationen har under samma period ökat med 30 millimeter. Sett till september har månadsmedeltemperaturen för mätstationen i Skara ökat med 1,4 grader mellan åren 1992 och 2022.

▼ Kyl spannmålen väl redan i torken före inlagringen i silon. Spannmålens temperatur i lagringssilon bör inte överstiga omgivningens med mer än 7-8 °C. Spannmålen bör därefter fortgående kylas i takt med sjunkande omgivningstemperaturer för att minimera risken för fuktvandringar och kondensbildning. För att inte återfukta upp spannmålen bör kylningen ske när den relativa luftfuktigheten utomhus är lägre än ca 75 procent. Foto: Nils Jonsson.

Ökad temperatur vid inlagring

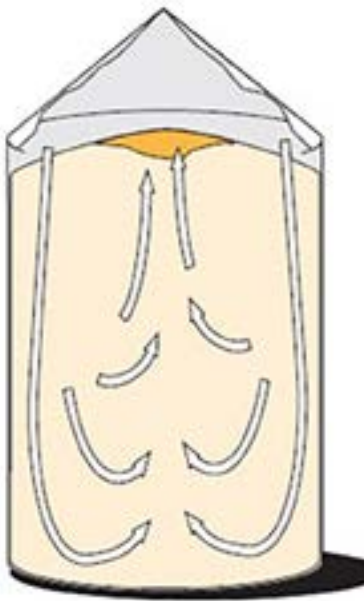
Ökad temperatur under inlagring av spannmål kan, förutom ökad risk för mögeltillväxt, också ge ökad risk för fuktvandring och förökning av insekter. Anledningen är svårigheten att kyla ned spannmålen efter torkning med enbart utomhusluft, speciellt under perioder med varm väderlek. Lantbrukarna måste aktivt kyla ned spannmål under hösten med kall, torr utomhusluft, eller kyla med kylmaskin. Problemen är störst vid lagring i utomhussilo utan möjlighet till luftning. För att undvika problem med insekter bör spannmålens temperatur inte överstiga 15 grader.

Fuktvandring i oisolerad utomhussilo

När spannmål är kyld med utomhusluft är dess temperatur oftast högre än den genomsnittliga omgivningstemperaturen. Eftersom spannmål har god värmeisolerande förmåga ändras temperaturen i partiets ytterkanter fortare än temperaturen i spannmålslagrets inre delar. När det uppstår temperaturskillnader inom ett spannmålsparti börjar luftströmmar föra fukt från varmare till kallare delar. Ju högre vattenhalt i spannmålspartiet och ju större temperaturskillnad mellan olika delar av ett spannmålsparti, desto snabbare sker överföringen av fukt.

Återfuktning under lagringen

Fuktvandringen sker huvudsakligen under senhöst och vinter, när temperaturskillnaderna inom det lagrade spannmålspartiet är som störst. Under år med hög temperatur under spannmålsskörden blir detta ett ökande problem. Spannmålen i den oisolerade silons topp är mest utsatt för återfuktning under lagringen. Fukt tillförs detta område dels från underliggande spannmålslager, dels från omgivningsluften. Om temperaturskillnaderna är stora kommer fritt vatten att kondensera på den kalla spannmålen. Vatten kan också fällas ut på takets insida och droppa ned på spannmålen.

▲ Fuktvandring i spannmålssilo. När omgivningstemperaturen faller så att väggarna kyls ner, faller kall luft ner efter ytterkanterna av spannmålslagret, medan luften i mitten stiger eftersom den värms upp av spannmålen. När den varma luften når toppen kondenserar den. Där finns risk för mikrobiell tillväxt och grodd spannmål. Vintertid blir lagrad spannmål alltså fuktig i övre lagret. På sommaren, när strömriktningarna är de mot satta, uppträder återfuktningen i stället längre ned i lagret. *Illustration: JTI.*

Skördekapacitet och torkkapacitet

Försäljningen av skördetröskor i Sverige har legat stadigt på ungefär 160-170 sålda tröskor per år under de senaste fyra åren enligt statistik från MaskinLeverantörerna. Dock finns det anledning att tro att arbetsbredden på de sålda skördetröskorna ökat för varje år, vilket medfört ökad tröskkapacitet. Samma trend syns inte vad gäller investering i kapacitet att torka spannmål på gårdsnivå. Många lantbrukare är intresserade av att öka sin lagringskapacitet på gårdsnivå, men tyvärr håller ofta inte gårdens spannmålstork jämna steg med gårdens skördetröska.

Balans i skörd och torkning

Enligt tidigare rekommendationer ska du räkna med att det inte bör gå åt mer än 1,75 gånger så lång tid att torka som att tröska, räknat i antal dagar. Vid varmluftstorkning bestäms behovet av torkningskapacitet såväl som skördekapacitet av skördeperiodens längd, spannmålets vattenhalt vid skörd och efter torkning samt hur lång tid torkningen kan pågå per dygn. I takt med att tröskorna blir större och skördar en större volym spannmål, finns anledning att jobba för att sänka denna faktor. För att få

tillräckligt med reservtid bör du inte räkna med att torken kan köras i full drift mer än 14 timmar per dygn.

Räkna på kapaciteten

Den skördevattenhalt som torken dimensioneras efter bör inte ha överskridits mer än en till två gånger under en tioårsperiod i området. Torktillverkare anger ofta torkens kapacitet i antal ton spannmål som kan torkas ned 4 procent per timme, vid en utgångsvattenhalt på 20 procent. Med detta avses normalt ingående vikt, respektive 4 procent av ingående vikt, vilket innebär en torkning med 3,3 procent, ned till 16,7 procent och inte till 16 procent.

Angeläget att torka i tid

Det är viktigt att tänka på att tiden från skörd av spannmål till dess att spannmålen blir torkad till lagringsbar vattenhalt (14 procent) inte blir för lång. Tiden som finns att tillgå minskar med ökad skördevattenhalt och ökad temperatur på den skördade spannmålen. Med en allt för hög tröskkapacitet i förhållande till torkkapaciteten ökar risken att spannmål blir liggande alltför länge i väntan på torkning. Om det finns tillgång till att blåsa luft igenom spannmålen som väntar på torkning är det givetvis positivt, men det minskar inte angelägenheten att torka spannmålen inom utsatt tid.

Hugo Westlin
RISE

Tillgänglig tid för torkning av höstvetete med varierande temperatur och skördevattenhalt

Tiden som finns att tillgå minskar med ökad skördevattenhalt och ökad temperatur på den skördade spannmålen.

Källa: Nils Jonsson, RISE.

Temperatur °C	Tillgänglig tid (dagar) vid skördevattenhalt (%), höstvetete		
	18 %	20 %	22 %
25	9	4	2,5
20	15	7	4
15	30	11	8
10	56	23	12

Att sprida risker i växtföljden

I stora delar av Europa är odlings-system och skörde stabilitet redan idag påverkade av förändrade klimatförhållanden. En varierad växtföljd kan bidra till ökad motståndskraft, både mot extremväder och prissvängningar.

Variationen av grödor på svenska gårdar, mätt som antalet grödor med olika funktioner, har minskat med nästan 12 procent sedan 2001, vilket kan indikera ett minskat utnyttjande av ekosystemtjänster. I området kring Varaslättan är förfrukten till höstvetete på konventionella gårdar i ungefär hälften av fallen en annan spannmålsgröda, ej inräknat havre som betraktas som en avbrottsgröda. För vårkorn är det i 3 fall av 5. Snittet för antalet grödor med olika funktioner i växtföljden på konventionella och på ekologiska gårdar är 4 respektive 4,5.

Ökad skörd med färre insatser

En förfrukt kan ha positiv påverkan på efterföljande gröda i form

av skördepåverkan, tack vare sjukdoms- och ogrässanering, förbättrad markstruktur och säkrare etablering, och i form av kväveeffterverkan efter en kväverik förfrukt. Höstraps inför höstsäd kan ge 1 200 kg per hektar i meravkastning, och 40 kg kväve per hektar i kväveeffterverkan. Det ökade kvävebehovet vid högre skörd trumfas därmed av ökad kväveleverans. Analys av skörd- och väderdata från långliggande försök i både Sverige och Europa visar därtill att skördepåverkan av en varierad växtföljd är ännu större under torra och varma förhållanden.

Att sprida risker

Motståndskraften mot torka och stående vatten i fält varierar mellan grödor. Fler grödor i växtföljden ökar chansen för en bättre totalskörd vid extremväder och minskar känsligheten mot prissvängningar vid oväntade händelser i vår omvärld. Genom att utnyttja ekosystemtjänster i form av ogrässanering och kväveeffterverkan kan du även reducera

ditt beroende av externa insatser, och därmed känsligheten mot ökade priser på insatsvaror.

Diversifiering i fält

Fler och nya grödor kan medföra ökad arbetsbelastning och förutsätter tillgång till rätt utrustning och kunskap om odlingstekniker. Infrastruktur och avsättning för det du odlar är ytterligare faktorer, där flaskhalsar i värdekedjan idag kan sätta stopp för uppskalning.

Diversifiering i fält kan dock ske relativt enkelt redan idag, exempelvis via de ettåriga miljöersättningarna inom ramen för jordbrukarstöden, för mellangröda och fånggröda. Ersättningsnivån är planerad till 128 respektive 147 euro per hektar. Huvudsyftet är ökad kolinlagring respektive minskad kväveutlakning, men bidrar likväl till ökad variation på gården.

Danira Behaderovic
RISE

▼ I det RISE-ledda projektet *Från parcell till kommersiell* samarbetar forskare, odlare och livsmedelsproducenter för att skala upp odlingen av alternativa proteingrödor till livsmedel. Här ser vi linser och lupiner i fältförsök från projektet.
Foto: Hans Jonsson, Cumulus Information.

Nio tips för en mer robust gård

Vad är resiliens? Ett ord som ofta dyker upp idag i olika sammanhang. Resiliens är den långsiktiga förmågan att hantera förändringar och fortsätta att utvecklas. Krisen kan vara lokal på hemmaplan som extremväder, eller mer omvärldsberoende som politiska oroligheter eller förändringar på marknaden. En kris kan vara kort som ett längre elavbrott eller lång som en handelsblockad.

I skriften *Den robusta ekogården i en föränderlig omvärld* från Jordbruksverket kan du läsa om fyra ekologiska gårdars förmåga att bygga sin robusthet som en del av deras resiliens. Här finns tips på hur du kan få din gård mer robust, oavsett om gården är ekologisk eller konventionell.

1. Ha olika växter och djur på gården för att skydda den mot problem.

Genom att gynna olika arter och landskapstyper på gården kan du öka systemets motståndskraft mot störningar. Exempel på detta är att främja biologisk mångfald genom att vårda naturbetesmarker, odla olika grödor och ha olika djurarter på gården.

2. Se till att alla delar i kretsloppet samarbetar och hjälper varandra.

En bra balans mellan djur och areal skapar också ett väl fungerande kretslopp av växtnäring mellan mark, växter och djur på gården.

3. Satsa på en växtföljd som bygger upp och behåller jordens bördighet långsiktigt.

En balans mellan tärande och närande/kvävefixerande grödor samt ettåriga och fleråriga grödor ger ett robust odlingssystem.

4. Hög självförsörjningsgrad av foder.

För att kunna få det behöver förhållandet mellan areal och antal djur ha en bra balans, så att det egenproducerade fodret räcker långt och att beroendet av inköpt foder är lågt.

5. Hållbara och friska djur.

Ett bra foder med högt näringsvärde och mycket grovfoder, ett aktivt avelsarbete, lång utevistelseperiod och stora ytor både ute och inne bidrar till hållbara och friska djur.

6. Använd naturliga fiender för att minska skadedjur utan att skada miljön.

Genom att gynna naturliga predatorer kan du skapa en ekologisk balans och minska skadegörare på ett hållbart sätt.

7. Robust energiförsörjning.

Ha flera alternativ till traditionell energiförsörjning, till exempel solceller, biogasanläggning, jordvärme, diesellagring, reservaggregat.

8. Flera ben att stå på.

Ha olika produktionssätt, fler djurslag, förädling, flera försäljningskanaler, turism med mera.

9. Lär dig av andra och dela med dig av din kunskap för att förbättra ditt lantbruk.

Genom att samarbeta och lära av varandra kan du hitta innovativa lösningar för att öka resiliensen.

Läs mer i skriften *Den robusta ekogården i en föränderlig omvärld*, som du hittar på [Jordbruksverkets webbplats](https://www.jordbruksverket.se).

Yvonne Norlén
Enheten för landsbygdsutveckling

Behöver du ändra i din SAM-ansökan?

Visste du att du som lantbrukare har större möjlighet att ändra i din ansökan än tidigare år? 2023 gick vi in i nya strategiska planen, i och med det ändrades reglerna för vilka ändringar du har rätt att göra i din SAM-ansökan.

Nu har sista dagen för att ansöka om stöd utan avdrag passerat. Den 6 maj är sista dagen att skicka in din ansökan med avdrag. Efter den 6 maj får du endast göra ändringar på redan inskickade ansökningar.

Viktiga datum

Den 17 juni ett viktigt datum för oss, det är nämligen sista dagen som era ansökningar automatiskt förs in i våra handläggningssystem. Efter det måste vi manuellt föra in de uppgifter som ni ansökt om i era ändringar i SAM Internet. Detta för att uppföljning av jordbruksmark ska utföras korrekt. Mer information kring uppföljning av jordbruksmark finns att läsa i Jordbiten nummer 1 2024.

▼ För att göra era ändringar går ni in i SAM Internet via Jordbruksverkets webbplats.

Den 17 juni är även ett viktigt datum för dig, det är nämligen sista dagen att:

- Lägga till nya block eller skiften i ansökan.
- Lägga till nya block eller skiften i ansökan om åtagande.
- Ändra eller ange fler registreringsnummer för anläggningar (tidigare PPN) för nötkreatursstöd, kompensationsstöd, nötkreatur i ersättningen för ekologisk produktion och för nötkreatur i miljöersättningar för hotade husdjursraser.
- Komma in med blankett för delvisa överlåtelse.

Ändra i ansökan

Du kan behöva ändra i din ansökan efter den 17 juni. Om vi ser i uppföljning av jordbruksmark att det skiljer sig från det du uppgett i din SAM-ansökan informerar vi dig via brevutskick. Du får då möjlighet att ändra i din ansökan för att undvika avdrag på stöden. Vi planerar att skicka breven i slutet av juni, början av augusti och början av oktober.

Fram till den 31 augusti kan du ändra skiftesgränser och grödor, förutsatt att den sökta arealen inte ökar. Du har möjlighet att dra tillbaka hela eller delar av din ansökan fram till den 31 oktober. De ändringar som kommer in för sent kommer vi att avvisa.

Har du frågor?

Vid frågor som rör SAM-ansökan eller jordbrukarstöden kan du ringa 0771-67 00 00 eller mejla till jordbrukarstod.vastra-gotaland@lansstyrelsen.se.

Kajsa Högemark
Enheten för
jordbrukarstöd

Jordhälsa – ett begrepp som utmanar

Foto: Tobias Andersson

Jordhälsa är ett begrepp som både väcker intresse och för samman lantbrukare med olika produktionsinriktningar, samtidigt som det utmanar våra kunskaper och normer om hur lantbruk ska bedrivas. Hur hänger det ihop?

På global nivå diskuteras behovet av ökad hållbarhet i livsmedelsproduktionen. Det nämns i FN:s globala mål och EU-kommissionen har *Soil Health and Food* som ett av fem fokusområden. Markfrågor och livsmedelsproduktion har flyttat in i finrummet. Det krävs nya brukningsmetoder, där vi ifrågasätter invanda handlings- och tankemönster, eftersom ökad effektivitet inte räcker. Detta samtal känns tystare och mindre tydligt här i Sverige. Men flera lantbrukare som går före och utvecklar nya brukningsmetoder, där jordhälsa ofta står i fokus, delar dessa tankegångar. Jordhälsa är centralt för att kunna leverera stabila skördar i tider med extremväder och allt dyrare insatsvaror.

Vilja, våga och kunna

Den största omställningen som sker i utvecklingen mot nya bruk-

ningsmetoder, är den som sker i huvudet. Formuleringarna varierar, men innebörden delas av många lantbrukare som utvecklar sitt lantbruk mot Conservation Agriculture och regenerativt lantbruk. Det är lätt att tro att frågan är begränsad till naturvetenskap – att om vi bara vet mer om markprocesser och samband, så kommer förändringen av sig själv. Faktakunskaper är viktiga, men förändringsprocesser kräver att vi människor gör saker på nya sätt. Och då kommer vi osökt in på frågor om motivation, normer, risker och att ifrågasätta det man gör. Vad är det som får oss människor att gå från att vilja något till att våga och kunna göra detsamma?

Stötta förändringsarbete

– Hur ska man orka att vara kreativ och tro på sig själv, när människor ser snett på en för att man bryter mot normen? Så besvarade en lantbrukare frågan om vad hen ansåg begränsar förändringen av brukningsmetoder. Hen är inte ensam.

Flera lantbrukare är frustrerade över att forskning och rådgivning inte klarar att stödja dem i deras förändringsarbete. De saknar stöd för

att hitta användbar, platsanpassad kunskap som fungerar i praktiken. Dessutom möter de ofta icke-konstruktiv kritik och skepticism från olika håll i branschen.

Utveckla för hållbarhet

Ingen vet vilka vägar som är de rätta för ökad hållbarhet. Däremot vet vi att vi inte kan blunda för problemen och fortsätta som vi gör. Vi måste göra annorlunda. Därför finns det skäl att fundera över hur vi ser på dem som bryter mot normer och försöker utveckla lantbrukandet i en mer hållbar riktning. Har du idéer om hur vi kan utveckla våra brukningsmetoder för att möta framtidens utmaningar – hör av dig till oss!

Jenny Höckert
SLU RådNu

Christina Lundström
SLU RådNu

Planera ditt dikesunderhåll

En funktionell markavvattning är en förutsättning för produktion, men också för att minska riskerna för kväve- och fosforförluster. Diken är samtidigt biotoper för växter och djur.

En god planering och långsiktig strategi för dikesunderhåll kan förebygga behovet av underhåll, minska negativ miljöpåverkan och också stärka den biologiska mångfalden i åkerlandskapet.

Anpassa underhållet efter de faktiska behoven

Genom att dokumentera på kartor får du bättre möjligheter att ta fram en skötselplan för dina diken. Gå längs dikessträckan och identifiera områden med vegetation, erosion, ras samt var partiklar sedimenterar. Gör en långsiktig plan för ett underhåll med punktvisa och ändamålsenliga insatser.

Förebyggande åtgärder

En vuxen skyddszon längs diket hjälper till att stabilisera kanten. Den bromsar och filtrerar ytvattningen och minskar transporten av jordpartiklar till diket. En avfasning av slänterna eller delar av slänten minskar problem med branta dikeskanter som leder till erosion och ras. Då minskar framtida behov av underhåll samt risken för negativ påverkan på vattenmiljön. Olika jordarter behöver olika släntlutning för att vara stabila. Det blir även lättare för örter och gräs att etablera sig i en flackare slänt, vilket stabiliserar slänterna och minskar risken för erosion ytterligare.

En avfasning av dikesslänten kan få juridiska konsekvenser om det ökar markavvattningen eller om det berör ett markavvattningsföretag. Samtliga medlemmar i markavvattningsföretaget ska godkänna åtgärden och det kan vara aktuellt att fastställa den hos mark- och miljödomstolen.

Träd och buskar

Träd och buskar är bra livsmiljöer för flera arter och gynnar den biologiska mångfalden. I första hand bör du spara träd och buskar på dikets syd- eller västsida, så att de skuggar vattnet mer effektivt. Skuggning motverkar ofta igenväxning. Rötterna bidrar till att stabilisera slänterna.

Om träden står nere i dikesslänten kan de påverka vattnets flöde och i stället bidra till ökad erosion. Om det blir så tätt med buskar och träd att gräs- och örtvegetationen blir gles eller saknas ökar också risken för erosion. En tät matta med gräs och örter stabiliserar slänten. Tänk på att träd som står

över eller nära rörledningar kan skicka in rötterna och täppa till rören.

Entreprenören en nyckelaktör

Det är viktigt att entreprenören som ska utföra åtgärderna är väl insatt i de behov du ser. De har erfarenhet som är viktig att dra nytta av. I och med att vi går mot ett ökat behov av lokalt anpassade lösningar är det viktigt att entreprenören involveras tidigt. En viktig del som ligger hos entreprenören är åtgärder för att undvika att spill av olja, bränsle och andra föroreningar från maskiner når vattnet. Det ska finnas beredskap för att ta hand om eventuellt spill och läckage.

Rätt verktyg till rätt ändamål

Valet av maskin är viktigt för bästa effekt. I vissa fall räcker det med att du håller efter växtligheten. Då är klippskopa eller släntklippare lämpligt. En enskild klippning håller inte tillbaka vegetationen i vattenfåran lika länge som ett underhåll med en skopa. Fördelen med klippning är att växttäcknet på slänterna blir kvar. Det är också skonsammare för vattenmiljön.

Vass är lämpligt att klippa vid blomningstid, under juli och augusti. Då finns den mesta näringen i vassens skott och häckningsperioden är över för de flesta fåglarna. För bäst effekt ska du klippa vassen under vattenytan så att rotsystemet inte får syre och återväxten blir nedsatt.

Om diket är igenväxt eller det finns mycket sediment är det lämpligt med en grävskopa. Det är viktigt att inte gräva i hård botten eller skada släntfoten. Om dikesbotten blir för bred och släntfoten skadas är risken stor att slänten rasar och underhållsbehovet blir större. Det riskerar också att påverka dikesprofilen på ett sätt som kan få juridiska konsekvenser.

Lämplig tidpunkt

Lämplig tidpunkt utifrån ekologiska effekter hänger främst ihop med dels risken att häckande fåglar störs, dels de effekter grumling och grävning har på fisk och groddjur. Den bästa tiden för ett underhåll är normalt vid låga flöden under perioden juli till februari. Om det finns lax, havs- eller bäcköring i diket eller i närheten nedströms är lämpligaste tid juli och augusti. Orsaken till det är att fisken vandrar

► Stabila slänter är viktigt för att minska underhållsbehovet. När en slänt rasar hamnar material i diket och sedimenterar någon annanstans. Foto: Kristian Jochnick.

upp i vattensystemen under hösten för att leka. Att arbeta med dikesunderhåll när det är lågflöde under sensommaren är att föredra av många skäl. Lokala förutsättningar, årsmån och andra avvägningar öppnar ändå upp för en betydligt längre period.

Nya enklare arbetssätt

Om det finns risk för påverkan på fisk, kräftor eller musslor i diket eller nedströms ska du enligt miljöbalken göra en anmälan till Länsstyrelsen. Det är ingen avgift kopplad till anmälan.

Länsstyrelsen håller på att utveckla underlag och processer kopplat till dikesunderhåll. Syftet är att skapa enklare, mer förutsägbara och tryggare förutsättningar för er lantbrukare. Mer information kommer framöver.

Åsa Käck
Enheten för landsbygdsutveckling

Vanliga fel på grundvillkorskontroller för växtnäring

Om du har din gård eller dina skiften i ett nitratkänsligt område måste du tydligt dokumentera din gödsling. För att uppfylla grundvillkoret måste du ha räknat på växtnäingsbehov och förväntad skörd innan en kontroll.

Växtodlingsplanen eller annan dokumentation måste vara komplett innan kontrollanten dyker upp. Tyvärr var detta ett vanligt fel under 2023, vilket innebär att vi måste göra väldigt många fler kontroller av just det här grundvillkoret 2024. Det har också inneburit att många företag har fått stora sanktioner för något som egentligen är ett ganska onödigt fel.

Vad är kraven?

Kraven är att du ska kunna visa dokumentation för vilka skiften som har fått växtnäring, hur mycket växtnäring du har lagt och hur stort grödans behov av kväve är utifrån förväntad skörd och markförutsättningar, som exempelvis mullhalt. Du behöver inte ha någon särskild mall eller form, men du ska kunna visa var du spridit gödseln och hur det svarar mot grödans behov. Du ska kunna visa vad du har tänkt och skrivit ner grödans kvävebehov och planerad mängd.

Växtodlingsplan är bra

En variant som uppfyller kraven är att gruppera alla skiften med

samma kvävebehov i samma uträkning. Men, som växtodlingsrådgivare måste jag ju ändå rekommendera att göra en skiftesplan och fylla i efterfrågade uppgifter för varje skifte. Det är alltid något skifte med annan förfrukt eller som har varit delat tidigare som krånglar till det. Vill du rationalisera så dela in skiftena i grupper med samma plats i växtföljden och behandling. I ett växtodlingsprogram får du ut en skiftesplan med inlagd gödselgiva och uträknat växtnäingsbehov som visar allt kontrollanten vill se.

Om du vill göra en digital växtodlingsplan själv så går det att ladda ner programmet Vera från Greppa Näringsens webbplats. Nu kan du

Beräkning av kvävegödslingsbehovet angivet i Kg kväve (N) per hektar

Poster	Fält: _____	Fält: _____	Fält: _____	Fält: _____	Fält: _____
Gröda					
Rekommenderad Kvävegiva för aktuell gröda utifrån förväntad skördenivå					
Justera genom avdrag för posterna nedan					
Stallgödsels långtidseffekt, ej aktuellt vid vallodling	-				
Förfruktseffekt	-				
Mulljord (om mulljord odlas)	-				
Planerad tillförsel av stallgödsel och andra organiska gödselmedel till årets gröda	-				
Beräknat behov	=				

▲ Jordbruksverkets mall för att räkna ut kvävebehovet.

Gröda	Förväntad skörd	Förfrukt	Basbehov N	Förfrukts-effekt	Långsiktig stallgödseffekt	Mullhalt (2-4%)	N-effekt i tillförd stallgödsel (20 ton djupströ, nöt)	Beräknat behov	N i tillförd mineralgödsel
Havre	4 ton	Vall III	60 kg	40 kg	0 kg	0 kg	10 kg	10 kg	0 kg
Vårvete	4 ton	Havre	125 kg	0 kg	0 kg	0 kg	10 kg	115 kg	110 kg
Vall III	6 ton	-	90 kg	-	-	0 kg	0 kg	90 kg	50 kg

▲ Exempel på vad du måste dokumentera.

också importera dina skiften från SAM Internet rakt in i programmet.

Varför ska du räkna ut kvävebehovet?

Kväve är det växtnäringsämne som kräver en beräkning. Grundvillkorskontrollanten tittar inte på fosfor och kalium. Däremot finns det ju en begränsning i hur mycket fosfor du får sprida. Både kvävetillgången och kvävebehovet påverkas av ganska många faktorer. Kväve är också det växtnäringsämne som lättast urlakas eller omvandlas till lustgas, med negativa effekter på miljön som följd. Grundvillkoret kommer från nitratdirektivet, som säger att halten av nitrat inte ska bli för hög i vatten drag med mera.

Så här gör du beräkningen

Det som påverkar kvävebehovet är hur mycket kväve som växten behöver för att ge dig förväntad skörd. Det som påverkar hur mycket kväve du behöver tillföra med gödsel påverkas dessutom av hur mycket kväve det finns tillgängligt i marken. Därför ska du utgå från tabellvärden för att få fram ett basbehov och sedan dra av för att ta hänsyn till förfruktseffekt, mullhalt och långsiktig stallgödseffekt. Dessutom ska du dra av effekten av tillförd stallgödsel, eftersom den också ger en långsiktig kväveleverans från marken. Kvävebehovet som finns kvar är det som du ska dokumentera som förväntat behov.

Använd mall och schabloner

Jordbruksverket har tagit fram en mall för det här. Tabellvärden hittar du i Jordbruksverkets skrift *Rekommendationer för gödsling och kalkning*. Värt att notera är att vallen anges som förfrukt efter vallbrott, medan vallen odlas sänks tabellvärdet för växtnäringsbehovet med hänsyn till baljväxternas kvävefixering. Om din förväntade skörd inte finns med i tabellerna så är kontrollanten nöjd om du har angett det värde som ligger närmast eller om du kan visa hur du har räknat.

Tabellen ovan visar vad som måste finnas dokumenterat för just grundvillkoret. Lägg gärna till kolumner för fosfor- och kaliumgödsling, uppföljning, utsädesmängd och annat. Då har du också ett komplett och användbart verktyg för din växtodling om du inte vill använda ett växtodlingsprogram.

In- och utförsel av gödsel

Ett annat grundvillkor som orsakar en del avdrag och fel är kravet på att dokumentera in- och utförsel av gödsel. I första hand gäller det mer informella affärer som byte av gödsel mot halm eller när gödsel måste avyttras, till exempel på hästgårdar som ger bort gödsel. Villkoret gäller all gödsel, men för avtalad spridningsareal och inköpta gödselprodukter finns ofta avtal och fakturor. Om du har tio eller färre djurenheter är du undantagen från kravet att do-

kumentera bortförd stallgödsel. Om du för övrigt tar emot eller lämnar bort någon typ av gödsel så ska du kunna visa upp följande:

- Gödselslag.
- Mängd.
- Vilken mängd totalfosfor, alternativt djurslag och antal djur.
- Datum för in- och bortförsel.
- Till och från vem.

Du ska spara anteckningarna och ha dem tillgängliga under minst sex år.

Lina Morin
Enheten för
landsbygdsutveckling

Stöd till lantbruket via Klimatklivet

Många vet att lantbrukare kan söka stöd från Klimatklivet för att byta ut oljepannor som används för uppvärmning eller för spannmålstorkning. Konvertering till elektriska arbetsmaskiner är också vanligt. Klimatklivet har dock möjlighet att ge stöd till fler typer av projekt.

Självklart finns ramverk och lagstiftning att förhålla sig till när du söker stöd från Klimatklivet, men det är inte dumt att låta kreativiteten flöda ändå.

Företaget Tell Ölanda i Skara kommun fick stöd för att köpa in en gödselseparator via Klimatklivet. Den används för att separera de fasta fraktionerna av gödseln, för att sedan återanvända detta som fiberströ till djuren. Förutom att minskad användning av torvströ ger klimatnytta, bidrar åtgärden till minskade

transporter, i och med att de hanterar mindre volymer gödsel.

Ville slippa strömedel

Johan Tell på Ölanda berättar hur de tidigare köpt strömedel och att de började fundera på alternativ. De landade i att en gödselseparator var ett bra alternativ, och han är positivt överraskad över hur bra det fungerar.

– Det är inte bara en ekonomisk vinst i att vi slipper köpa in strömedel, det känns också bra att använda det vi redan har här på gården. Ur ett miljömässigt perspektiv har vi även minskat en stor del av våra transporter, berättar Johan.

Klimatklivet som möjliggörare

Ett liknande exempel är från Bergs säteri i Melleruds kommun. Ingemar Thorstensson berättar att de fick stöd för att investera i en fiberströ-

anläggning med tillhörande hygieniseringsanläggning. Investeringen gör det möjligt att ersätta torv- och spånanvändning med fiberströ i djurhållningen.

– Tack vare att vi fick stöd från Klimatklivet fick vi möjlighet att investera i detta. Det är värdefullt att Klimatklivet finns när man ska göra långsiktiga förbättringar som har höga investeringskostnader, säger Ingemar.

Han berättar vidare hur fiberströet värms upp till cirka 70 grader med hjälp av sin egen värme, vilket minskar risken för bakterietillväxt. De kan dessutom pumpa den flytande delen av gödseln till en satellitbrunn, vilket har minskat verksamhetens transportbehov.

Fler typer av åtgärder

Det är även möjligt att söka stöd för fler typer av åtgärder. Ytterligare exempel på åtgärder som fått stöd från Klimatklivet i Västra Götalands län är liggbås till köttkor för att minska torrvanvändning, konvertering från torkning till krossensilering, biokolsproduktion, gårdsbaserad biogas och eldriven utgödsling. Har du idéer om vad du kan göra på din gård, tveka inte att kontakta oss på Länsstyrelsen.

Läs mer om Klimatklivet på [Naturvårdsverkets webbplats](#).

Ylva Fredriksson
Miljöskyddsavdelningen

◀ Hygieniseringsanläggningen på Bergs Säteri. Ovanför anläggningen sitter gödselseparatorn så att fiberströet faller rakt ner i hygieniseringsanläggningen.

Foto: Ingemar Thorstensson.

Hur fungerar det för dig?

Tar du emot kontanter? Eller tar du bara emot betalningar med kort och digitala betaltjänster numera? Behöver du sätta in kontanter från dagskassa från ditt företag eller förening? Nu har du möjlighet att svara på vår enkät om behovet av grundläggande betaltjänster i Västra Götalands län.

Länsstyrelsen bevakar varje år hur behovet av grundläggande betaltjänster stämmer överens med tillgången i länet. Enkäten riktar sig till dig i din roll som företagare eller som aktiv i en förening i Västra Götaland. Du kan också svara på enkäten som privatperson.

Du svarar genom att skanna QR-koden med kameran i din mobiltelefon och fyller sedan i dina svar digitalt. Vill du svara på enkäten på pap-

per får du kontakta mig. Då skickar jag ut en enkät med svarskuvert till dig. Ditt svar är anonymt. Dina svar är viktiga för oss och bidrar till att öka vår kunskap om läget för grundläggande betaltjänster i länet.

Agneta Olsson
Enheten för
landsbygdsutveckling

▲ Behöver du sätta in kontanter från dagskassa? Berätta gärna för oss hur det fungerar för dig genom att svara på vår enkät om betaltjänster. Foto: Länsstyrelsen.

Räkna på din lönsamhet

Årets version av Länsstyrelsens bidragskalkyler är nu klara. Lönsamheten har minskat för många grödor sedan förra året och är tillbaka på liknande nivå som tidigare år. Även djurkalkylerna visar en minskad lönsamhet, men med några undantag.

Länsstyrelsen tar varje år fram bidragskalkyler för konventionell och ekologisk produktion och nu finns 2024 års version att beställa. Det gör du genom att mejla landsbygd.vastrogotaland@lansstyrelsen.se.

Bidragskalkylerna är förkalkyler och de priser vi använder är från senhösten 2023. Bidragskalkylerna finansieras av Jordbruksverket och är utformade i samarbete med Agriwise och Hushållningssällskapet i Skåne.

Det är framför allt intäkterna som sjunkit för många grödor och djurkalkyler. Även kostnaden för

insatsvarorna har minskat, men inte så mycket att lönsamheten är lika god som i 2023 års kalkyler.

Framför allt är det mjölkorna som har minskat mycket i lönsamhet jämfört med förra året, då mjölkpriset var högt. Däremot har kötttrastjuren ökat i lönsamhet, vilket beror på att köttpriset gått upp och kostnaderna minskat.

Priserna på avsaluproducter och insatsmedel ändras hela tiden. Därför är det viktigt att du gör en egen kalkyl efter dina förutsättningar.

Elin Mattsson
Enheten för landsbygdsutveckling

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

Medfinansieras av Europeiska unionen

Kurser och rådgivning

inom landsbygdsprogrammet

Du anmäler dig till kurserna via **Kalendern** på Länsstyrelsens webbplats, om inget annat anges.

Om du avbokar deltagande efter sista anmälningdatum eller om du uteblir från aktiviteten får du betala hela avgiften. Länsstyrelsen fakturerar avgiften i efterhand.

Ekologisk odling på Varasläppen

Fältvandring

Årets träffar blir hos David Bjelke, Jöstebacken, Vedum. Vi tittar på havre, råg, höstvetete, fröodling av rödklöver och rörsvingel, potatis och gödslingsförsök med pellets.

Plats & tid

Jöstebacken, Vedum
den 22 maj kl. 18.30-21.30.
[Anmälan senast 20 maj.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri.

Frågor

Åsa Flodin, 010-224 52 39
asa.flodin@lansstyrelsen.se

Ekologisk biodling

Erfä-träff

Välkommen till en första träff med erfarenhetsgruppen för ekologisk biodling! Är du ekologisk biodlare och vill ha utbyte med kollegor? Vill du lära dig mer genom föreläsningar och studiebesök? Då är denna grupp något för dig.

Plats & tid

Tavlebords Honungsgård, Orust
den 23 maj kl 13-16.
[Anmälan senast den 15 maj.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri, men du betalar själv för fikaket i gårds kaféet.

Frågor

Karin Jarl, 010-224 56 51
karin.jarl@lansstyrelsen.se

Åsa Käck, 010-224 56 18
asa.kack@lansstyrelsen.se

Livsmedelshantering och livsmedelshygien

Kurs

Ta chansen att ge din säsongspersonal en viktig introduktion i hur de på ett säkert sätt hanterar livsmedel, så att maten ni serverar är säker.

Plats & tid

Borås den 23 maj kl 15-18.
[Anmälan senast den 16 maj.](#)

Avgift

300 kr exkl moms inkl fika, kursmaterial och intyg.

Frågor

Johanna Eriksson, 010-224 52 23
johanna.s.eriksson@lansstyrelsen.se

Ny på landet – historien i våra betesmarker

Fältvandring

Vill du veta mer om de spår bönder lämnat i odlingslandskapet under årtusendena? Följ med oss ut i betesmarkerna och se fornlämningar, murar och fossila åkrar med nya ögon.

Plats & tid

Lundskullen, Vårgårda
den 23 maj kl 18-21.
[Anmälan senast den 16 maj.](#)

Brunsbö äng, Skara

den 28 maj kl 18-21.
[Anmälan senast den 16 maj.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri. Ta med fikakorg.

Frågor

Ann-Charlott Hajdu-Rafis
010-224 56 06 ann-charlott.hajdu-rafis@lansstyrelsen.se

Vall och bete

Temadag

I samverkan med Gröna Möten och projektet SustAinimal pratar vi om hur du sköter betet och betesdjuren och hur du odlar vallfoder på bästa sätt. Gårdarna presenterar sin verksamhet.

Plats & tid

Läckökott, Lidköping
den 27 maj kl 14.30-18.
[Anmälan senast den 20 maj.](#)

Närsidans gård, Bengtsfors
den 24 juni 18-21.

[Anmälan senast den 17 juni.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri. SustAinimal och Gröna Möten bjuder på fika.

Frågor

Elin Mattsson, 010-224 56 78
elin.mattsson@lansstyrelsen.se

Starta livsmedelsverksamhet

Föreläsning

Grundläggande information om livsmedelslagstiftningen, tillstånd och kontrollmyndigheter. Vi går igenom utformning av livsmedelslokaler med tanke på flöden och val av olika material.

Plats & tid

Lokalproducerat i Väst, Vara
den 29 maj kl 13-17.
[Anmälan senast den 23 maj.](#)

Avgift

300 kr exkl moms, inkl fika och kursmaterial.

Frågor

Johanna Eriksson, 010-224 52 23
johanna.s.eriksson@lansstyrelsen.se

Ekologisk och regenerativ växtodling

Fältvandring

Vi besöker Hans Ola Olsson på hans ekologiska gård med ambitioner att tillämpa regenerativa metoder för hållbar produktion. Vi tittar på samodling, understödjande grödor, grisar och dikor.

Plats & tid

Övre Säm, Tanumshede
den 10 juni kl 18-20.

[Anmälan senast den 6 juni.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri. Ta med fikakorg

Frågor

Lina Morin, 010-224 53 03
Lina.morin@lansstyrelsen.se

Foto: Lina Morin

Ekologisk odling i östra Skaraborg

Fältvandring

Årets träffar blir hos Markus Källner, Saleby gård och Karsgården, Slöta Falköping. Vi tittar på höstvetete, vitklöverfrö, korn och gröngödsling.

Plats & tid

Saleby gård, Slöta, Falköping
den 11 juni kl. 18.30-21.30

[Anmälan senast 9 juni.](#)

Avgift

Aktiviteten är kostnadsfri.

Frågor

Jan Hill, 010-224 52 40
jan.hill@lansstyrelsen.se

Vi uppdaterar adressregistret

Vi ser över vårt adressregister med jämna mellanrum. Om du inte söker jordbrukarstöd 2024 behöver du kontakta oss om du vill fortsätta få tidningen.

Om du inte längre söker jordbrukarstöd måste du kontakta oss om du vill fortsätta få Jordbiten. Det kostar inget att prenumerera på tidningen. Du kan välja mellan en prenumeration på papperstidningen eller en digital prenumeration som ett nyhetsbrev.

Hör av dig till jordbiten.vastragotaland@lansstyrelsen.se, så lägger vi till dig som prenumerant. Skriv gärna Prenumeration i ämnesraden. Ange om du vill ha papperstidning eller en digital prenumeration. Har du ett kundnummer för EU-stöd får du gärna skriva med det.

Hör även av dig om du får flera exemplar av tidningen i brevlådan eller behöver uppdatera din adress.

Redaktionen

Enheten för landsbygdsutveckling

Jordbiten får nytt utseende

Vi jobbar för tillfället med att ta fram en ny layout för tidningen Jordbiten. När vi skriver detta är det inte klart när vi börjar använda den, men troligen någon gång i höst.

Lansstyrelsen har fått en ny grafisk profil, vilket innebär att vi kommer att uppdatera Jordbitens layout. När vi gjorde en läsvärdesundersökning för några år sedan fick vi även in många förbättringsförslag från er läsare om Jordbitens utseende. Dessa förslag tar vi med oss när vi nu ser över layouten.

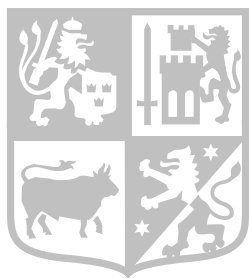
Kanske har du idéer som kan göra vår tidning bättre. Hör gärna av dig till redaktionen på jordbiten.vastragotaland@lansstyrelsen.se.

Redaktionen

Enheten för landsbygdsutveckling

Posttidning B

Länsstyrelsen Västra Götaland
403 40 Göteborg

Vad kan vi göra för dig och ditt landsbygdsföretag?

Nu kan du vara med och påverka kommande utbud av Länsstyrelsens aktiviteter inom livsmedel och besöksnäring i Västra Götaland genom att fylla i vår enkät. Under åren har vi fått många bra kursstips, men nu vill vi gå ut bredare för att stämna av behovet och få in fler synpunkter och förslag från er.

Inom projektet *Livsmedel och besöksnäring* kan vi stötta dig som är företagare att förverkliga dina idéer. Vi lägger extra fokus på insatser som gynnar landsbygdsföretag inom livsmedelsförsörjning, livsmedelsförädling och besöksnäring. Vi erbjuder bland annat kurser, studiebesök och föreläsningar, både fysiska och digitala.

Enkäten fyller du i via vårt enkätverktyg Webropol och du hittar den genom att skanna QR-koden med kameran i din mobiltelefon.

Erika Kvarnlöf
Enheten för landsbygdsutveckling

▲ Länsstyrelsen anordnar olika aktiviteter, bland annat studiebesök hos landsbygdsföretagare. Nu kan du komma in med önskemål genom att svara på vår enkät.

Kontakta oss:

Länsstyrelsen Västra Götaland
403 40 Göteborg

Tel: 010-224 40 00

E-post: vastragotaland@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland

Landsbygd Västra Götaland
Rikt odlingslandskap VG
Bredband i Västra Götaland

Eko i Västra Götaland
Matlänet

Besök våra kontor:

Borås
Västerlånggatan 17

Skara
Klostergatan 13

Göteborg
Södra Hamngatan 3

Uddevalla
Skansgatan 3